

Estetica vizualului în opera lui Horia Bernea

Lector univ. dr. Miruna Cărăușu
Universitatea Dunărea de Jos Galați
miruna.carausu@ugal.ro

Abstract

The beginning of the Bernea's works are marked by the centering of artist interest on the study of the body. The effects of first paintings are the result of numerous research studies which highlight the importance of the hua and the nature. The fundamental priority condition for conducting his masterpieces was the knowledge of the history of his country. During this period, he started to introduce romanian popular art in his paintings and he stylised monumental structures. In this context his all work is based on promoting the entire popular romanian art and the knowledge of spiritual christian religion.

Keywords: *painting, museum, monumental, composition, art, folk art*

În cei 62 de ani petrecuți pe Pământ, între 14 septembrie 1938, când s-a născut la București, și 4 decembrie 2000, când a murit la Paris, pictorul a cercetat permanent lumea din jur și lumea dinăuntru deopotrivă, în vremuri în care totalitarismul făcea ravagii. Întreaga existență a artistului Horia Bernea se leagă de arta sa și de Muzeul Țăranului Român. Cercetarea artistului s-a coagulat pe analiza lumii dimprejur dar mai ales a lumii interioare. Sâmburele credinței provenit dintr-o familie de intelectuali credincioși se dezvoltă armonios și îmbracă formele personale ale artistului. În arta sa pulsează un puternic filon etnologic, transmis, probabil, pe linie paternă, tatăl său fiind etnologul Ernest Bernea.

Pe lângă interesul pentru etnografie, moștenit de la tatăl său, își dezvoltă și pasiunea pentru domenii precum botanica, geologia și astrofizica. Abia în 1957 se produce o conștientă atașare față de pictură, când începe să lucreze nuduri. Urmează cursurile institutului Pedagogic „Sorbona”, debutează la Cenaclul Tineretului al UAP alături de Paul Neagu și participă în grupul de peisagiști de la Poiana Mărului. Lucrările sale ajung în expoziții de grup la Centrul Georges Pompidou, Paris și la Bienala de la Veneția. Lucrează la Tescani, Văratec, și chiar la Paris. Are expoziții personale în București, Anglia, Scoția. Debutează ca artist avangardist, ulterior își croiește

o poziție aproape de esențializare. În viziunea sa, calitatea de avangardist „înseamnă să fii cel care ești înainte, explorezi și deschizi terenul”¹

Andrei Pleșu scrie despre arta sa: „pictura lui circumscrie un fel de paradis terestru, în care vocile Occidentului și ale Bizanțului se întrepătrund”, iar reperele principale sunt „pe de o parte, evidența lumii, pe de alta, misterul ei: «grădinile» și «iconostasul»”.

Sentimentul firescului străbate întreaga sa opera. Se evidențiază în lucrările artistului secvențe nocturne ce cuprind stări profunde. Acestea în intimitatea lor alcătuiesc firea lucrurilor. Horia Bernea produce din arta sa un mijloc de comunicare între existența concretă și cea ce este o stare abstractă. Opera sa este ancorată într-un firesc palpabil în care prezența unui Dumnezeu ortodox este pregnantă, alcătuind un substrat esențial și fecund pentru pictura sa. Apelează cu interes și nostalgie la tradiție și își sprijină crezul artistic cercetând modernitatea.

Ultima perioadă a vieții poate fi numită o etapă a împlinirii. Încărcat de trăire autentică și cultivând un adânc respect față de zestrea țărănească, Bernea își vede visul împlinit. În 1990 el devine directorul Muzeului Țăranului Român prin hotărârea lui Andrei Pleșu, ministrul culturii din acea vreme iar în 1996 instituția devine prima din Europa care a primit titlul „muzeul european al anului”. După revoluția din 1989, Muzeul Țăranului Român, în clădirea pe care o ocupase Muzeul Lenin - Stalin și apoi Muzeul Partidului, își continuă existența și își începe perioada de mari transformări.

Compozițiile picturale, ce stau sub seria „Prapor” divulgă autentică trăire ce se bazează pe un tradiționalism pur. Lucrate în scheme compoziționale simple, clare, lucrările surprind transparente rafinate, cu iz impresionist, peste care amprentează caligrafii naive. Amintind de baticul sacru al țărâncei române, acest simbol al eternului creștinism devine element pictural.

Pictura lui Bernea materializează un crepuscul nationalist vibrat de un suflu clasic elen. Direcții compoziționale monumentale conturează seria *Praporelor* și proiectează un ansamblu caleidoscopic articulată. Au ceva special aceste presupuse secțiuni în cruce greacă, parcă formând relevee fragmentate ale unui spațiu sacru al bisericii. Bernea transpune în picturile sale harul iconic al unui ortodoxism pur și elevat.

Seria de *Porți împărătești* vibrează prin tușa ritmată, aplicată pe suprafețe clare, decorative, cuprinse de o cuminenie specifică locului. Totul în opera lui Bernea respire tămaia și cărbunele din altarul jertfei. Segmentarea

¹<https://www.formula-as.ro/2020/12/07/doua-decenii-de-eternitate-horia-bernea-un-pictor-si-un-om-urias/>

minuțioasă a suprafețelor și geometrizarea matematică a spațiului susțin puternice influențe postimpresioniste cu unele accente fauve.

Arta lui Bernea se afirmă ca un real accelerator de particule. Fire directă, dar și o persoană ce îmbină contrariile, artistul păstrează toată viața o vie aversiune șată de spiritul comunist. Manifestările sale artistice și demersul creator sunt un permanent răspuns la această adevărată "ciumă" politică.

Într-un interviu acordat de Costion Nicolescu în Cotidianul, 1994, în care descrie relația cu marele artist, acesta declara „M-am trezit așa, încet, o întâlnire, altă întâlnire, petrecând împreună seri și discutând îndelung, uneori aprins. Și a fost perioada de zece ani de lucru în preajma lui, la Muzeul Țăranului Român. L-am cunoscut așa cum a fost. Un bărbat important al țării sale, pe care a slujit-o cu noblețe. Un om genial, în sensul cel mai autentic și frumos al cuvântului. Un om cu vocație de ctitor și un pictor extraordinar, într-un timp cu multe provocări”.

Opera lui Bernea conține un misticism rural ce îi conferă o amprență spiritual elaborată. Seriile de *Catapetesme*, *Grădini*, *Strane*, *Interioare*, *Columnne*, *Prapuri*, pictate după 1971 definesc un artist profund religios. Tocmai misticismul acesta mioritic, devine liantul dintre pictură și sculptură și dintre lumina candeliei și lumina zilei.

Născut de ziua Crucii, 14 septembrie, acest simbol îi va da prilejul unei permanente urmăriri. La vârsta de 5 ani realizează un desen *Covor cu cruci*, redeschide Muzeul Țăranului Român cu expoziția *Crucea*, pictează cruci în biserica Sf. Grigorie Palama din Campusul Politehnicii și a fost cooptat în comisia care a analizat proiectele pentru Catedrala Mântuirii Neamului.

Pictează seria de *Dealuri*, de inspirație transilvăneană, lucrări ce trăiesc cosmosul mioritic. Motivele inspiraționale pornesc din zona Poiana Mărului, unde și-a petrecut copilăria. Structuri compoziționale monumentale, aceste forme parcă de pe altă planetă, descriu un univers complex. Suprapunerile formelor invocă o hartă a unui univers ideal, aflat parcă la o limită îndepărtată a memoriei timpului. În seria *Dealuri*, cerul devine brusc plin, dur, material. Pământul, viața, devine transparent, decorul se metamorfozează într-un film al recoltelor și al minunii. Spațiul terestru deschide cartea timpului și astfel vizualizăm istoria, sângele martirilor, aurul din adâncuri, luptele pentru păstrarea libertății și mirosul pâinii. Fragmentarea decorativă a loturilor de pământ conduce la apariția unor structuri cromatice unice. În viziunea sa dealul plasează ansamblul complex al unui univers familial. Dealul lui Bernea echivalează cu anatomia unei zeități ancestrale iar forma capătă aspect de pântece gata să reverse viață.

Fixându-și un regim de lucru inițial clar, de a picta un deal pe lună, artistul se vede forțat să-și modifice timpul alocat după ce numai în patru zile

termină primul deal. Programul canonic pe care și l-a impus a fost rapid modificat deoarece scopul era acela de a evita rutina. Formele de relief pictate de Bernea nu sunt simple peisaje, ci simbolizează radiografiile unor teritorii decupate din univers.

Coloanele lui Bernea sugerează un Axis Mundi și întrupează ancestralul. Real nimb al grației divine, materializarea timpului în albul marmurei se perindă în momente diferite ale istoriei. Ceva din spiritul antichității greco-romane echilibrează pictura lui Bernea. Verticala coloanei înobilează spațiul intim creator în care s-a născut suprapunând simboluri concrete.

Coloanele lui Bernea solicită un sens al demodernității ancestrale. Arta sa conține motive moderne cât și material antimodern. Conceptul de „demodern” sugerează astfel solicitarea autorului de a afla noi itemi spre un parcurs unic. Demersul său artistic dorește să materializeze raționalul și spiritualul într-un poem cromatic. Seria acestor piloni, a acestor aștri verticali canalizează repere în timp și segmentează atemporalul.

Într-un interviu acordat în anul 1998 artistul declară „Pasiunea recuperatoare e, din partea mea, un fel de avangardă pe dos. Eu dând avangardei un sens extrem de nobil, pe care nu l-a avut din păcate întotdeauna, anume acela de ieșire din rutină și de efort; ieșire din confortul unui stil încheiat, încheiat, bine învățat pe dinafară, fără riscuri”.²

Tema *Grădinilor* implică surse multiple. Într-o aventură monastică, alegorică, ritmul luminilor și a umbrelor completează planurile vertical și orizontale. Artistul implică în decorul intim al Grădinii detalii despre mobilier, draperii sau fragmente de gard. Aceste raiuri ale unei Semiramide de origine carpatică, cu parfum de mahala impresionistă, surprind prin picturalitate și prospețime. Compoziții ample, ce denotă dinamism și suflu prin structurile compoziționale utilizate, parcurg un circuit romantic. O veșnică primăvară, o permanentă stare florală, o tușă vibrată și fragmentată, iată clipa ce rămâne în timp. Ceva ce amintește de o grădină botanică, un aer de pădure tropicală,acompaniate de un familiar parfum al unei case de la țară. Există o permanentă implicare a nevoii de autentic românesc în arta lui Bernea, artist hrănit cu hrana vie a culturii românești pe care a iubit-o până la sfârșit. Grădinile sale trădează dorul de peisajul autohton.

Arta managerială a lui Horia Bernea urmează regulile realizării unei picturi: construcția compozițională, desenul, ritmul, cromatica. Muzeul Țăranului Român intră sub lupa minuțioasă a unui extraordinar organizator. Precum atunci când pătrunzi în spațiul sacru al unei biserici te cuprinde un

²DilemaVeche nr. 921 din 2 – 8 decembrie 2021

fior, astfel există o ordine divin-estetică a spațiului pe holurile și în încăperile muzeului.

Dealurile lui Bernea emană viață, contemplație și o sacralitate mioritică. Este tipic plaiului românesc acest peisaj, această scurgere a timpului, un univers al renașterii post-mortem. Țese Bernea doinele cu lacrimi de culori vii într-un centru vizual acustic. Se concepe un freamăt lăuntric sincer, pornește un ritm atemporal al vizualului.

Coloana lui Bernea concurează cu coloana lui Brâncuși și devine chipul mamei, stâlpul casei, al eroului anonim și al mamei ce-și așteaptă copilul de la război. Într-o veșnică așteptare, prinde rădăcini și monopolizează o poziție monumentală. Verticalitatea moale a unui calcar viu, ce-și toarce firul unei povești la gura sobei. Lucrările lui Bernea joacă un film unde secvențele se succed cu spații diferite de redare. Grădinile sale ce amintesc de Semiramida, Coloanele unui templu rural, Catapetesme ce străbat sacrul, Merele ce surprind un realism monumental, Praporii și cam toate temele abordate de-a lungul vieții respiră credința, dor de neam, dor de bunici, adică viața veșnică. Să fii atât de bine ancorat în autenticul acestui spațiu dunărean a însemnat pentru Bernea pașaportul unei călătorii plene.

Certitudinea unei viziuni umane, ce vizează ancestralul românează portretele sale. Surprinse de o statică relaxare, o dornică năzuință a unei povești cu final fericit, figurile sunt surprinse într-o maximă eliberare. Compoziții simple, frontale, sunt limpezite de o franchețe a gestului. Privirea crudă, vie, sinceră povestește un cânt eroic. Parcă puse pe altarul unei jertfe iminente, într-un spațiu social atipic dornice să exprime adevărul. Frontalul, poziția de jertfă, sinceritatea, aceste caracteristici surprind figurile rafinate și solemne ale artistului. Însăși această solemnitate a unei permanente priviri solicită publicului sentimentul unei reciproce sincerități.

Bernea, pictor de o rară inteligență cromatică, un compozitor al spațiului sacru, sincronizează într-un ritm perfect umanul lumesc cu sacrul bisericesc. De un rafinament stilistic orientat către *duecento*³ Italian, opera sa absoarbe tușele vibrante ale lui Vincent Van Gogh și modelate de compunerea monumentală a lui Modigliani⁴.

Manager iscusit, Horia Bernea visează la un sens artistic compact, cu rădăcini adânci infipte în pământul scaldat în sângele eroilor pe care picură esența artei europene de calibru. Datorită vocației sale pentru autenticul românesc, Muzeul Țăranului Român oferă o imagine clară, sinceră, pură și complexă a universului rural autohton, imagine completată de lucrările sale

³ Cuvânt care indică arta, literatura și în general cultura italiană din secolul XIII

⁴ Amedeo Modigliani (1884- 1920) a fost un pictor și sculptor italian stabilit în Franța, reprezentant al "Școlii Pariziene" ("École de Paris"),

pictate. Pictează cu iscusința cu care gândește și pune în practică proiectele sale manageriale. Opera lui Bernea este și va fi o permanentă răscolire a unui trecut viu gata să fie jertfit într-un nou act creator.

Categoric pasiunea pentru tradiție și pentru arta populară este sădită încă din copilărie. Fiind martor direct al activității profesionale al tatălui său, care a făcut parte din Școala lui Dimitrie Gusti și care a scris mult despre civilizația română sătească, Bernea este efectiv sedus de arta și civilizația țărănească.

Opera sa complexă oferă o imagine cuprinzătoare a spațiului românesc, ca intersecție a influențelor orientale și occidentale, imagine creată din materia unui crez sincer.

Bibliografie

- ARNHEIM, Rudolf, 1995, Forța centrului vizual, ed. Meridiane, București, 1995
BERNEA Horia, BACONSKY Teodor, 2001, Roma caput mundi, ed. Humanitas, București
COSTINA Sorin, 2014, Orizontul Bernea, Expoziția Horia Bernea Mogoșoaia, ed. Centrul Cultural Palatele Brâncovenești
FLEMING, Willim, 1983, Arte și idei, vol.2, ed. Meridiane, București
HĂULICĂ Dan, CRIȘAN Magdalena, 2003, Caiet Horia Bernea, ed. MNAC, București
OROVEANU Mihai, 2007, Horia Bernea 1938- 2000, ed. Noi Media Print, București
SÂRBULESCU Mihai, 2015, Despre ucenicie, ed. Ileana, București